

TROMBITÁS MÓNIKA
Engedményezés és tartozásátvállalás az új Polgári törvénykönyvben¹

Bevezetés

Az engedményezés egyike azon témaköröknek, amelyek körül a szakmai vita nem kizárólag az új Polgári Törvénykönyv kodifikációjához szorosan kapcsolódva, vagy kizárólag annak kapcsán élénk napjainkban, hanem attól függetlenül is érdeklődésre tart számot. Ennek oka lehet egyrészt a jelenleg² hatályos Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: hatályos Ptk.) a mai gazdasági viszonyokhoz mérten hiányos, mondhatni elégtelen normaszövege, másrészt az engedményezésen alapuló különleges jogügyletek, szerződések megítélésének kérdése, valamint olyan járulékos kérdéskörök felbukkanása, mint az ezekkel az ügyletekkel kapcsolatos adójogi, számviteli szabályok alkalmazása.

A tartozásátvállalás az engedményezéssel összevetve mind a gazdasági életben, mind a szakirodalomban kevésbé hangsúlyos szerepet tölt be, noha jelentősége ezen jogintézménynek is van.

Jelen dolgozatban kizárólag a hatályos Ptk., valamint az elmúlt évek polgári jogi kodifikációja eredményeképp megszületett Szakértői Javaslatot (a továbbiakban: Javaslat) hasonlítom össze. Azonban egy ilyen összehasonlítás nem kerülheti ki a bírói gyakorlat vizsgálatát sem, hiszen az új normaszöveget az ítékezés során kialakított elvekkkel, szabályokkal is érdemes összemérni ahhoz, hogy a vizsgálódó a változások irányáról teljes képet alkothasson.

Mivel jelen írás témája két külön jogintézmény vizsgálata, így azt a megoldást választottam, hogy a dolgozatomat is két fő részre osztom, és az egyes részletkérdéseket külön-külön vizsgálom meg, majd a Befejezésben igyekszem a közös irányvonalak bemutatására és összegzésére.

1. Az engedményezés

1.1. Gazdasági jelentősége

A követelések finanszírozása a modern gazdasági élet egyik kulcsfontosságú megoldásává vált az elmúlt néhány évtizedben. Ennek érzékeltetésére álljon itt egy adat: 2001-ben a világon csak a faktorálás³ összesen 650 milliárd dollár értékben történt.⁴

A vállalkozások számára rendkívül fontos, hogy követeléseiket szabadon átruházhassák, hiszen - amellet, hogy a követelésekkel való finanszírozás általában a legolcsóbb megoldás - gyakran ez az egyetlen vagyon, amely a vállalkozás

¹ Konzulens: Dr. Darázs Lénárd, habilitált egyetemi docens

² A dolgozat 2012 telén készült.

³ Engedményezésen alapuló, az új Ptk. által külön nevesített szerződéstípus

⁴ Factoring Yearbook 2002, idézi: MARTINKÓ Károly 2002. *Factoring. A vállalatfinanszírozás Hamupipőkéje*. Saldo. Budapest. 71. oldal.

rendelkezésre áll. Bár mára közhellyé vált, hogy a követeléseknek főszabályként szabadon átruházhatónak kell lenniük, és a követelések finanszírozásának szerepét és jelentőségét senki sem vitatja, a különböző jogrendszerek megoldásait áttekintve azt láthatjuk, hogy - az egyértelmű igény ellenére - számos akadály nehezíti azok megfelelően széles körben való elterjedését, ami hátrányosan befolyásolhatja a hitel elérhetőségét és árát, és ezáltal a vállalatok versenyképességét is. Az engedményezőkkel és az engedményesekkel szembeni jog körüli bizonytalanság mind az adós, mind a hitelező pozícióját rontja. A hitelező számára ezek a problémák befektetési kockázatként jelentkeznek, amely a tervezett tranzakció költségét jelentősen megnövelheti.⁵

1.2. A hatályos törvénykönyv definíciója

A hatályos törvénykönyv 328. § (1) bekezdése szerint: „A jogosult követelését szerződéssel másra átruházhatja (engedményezés)”. A Polgári Törvénykönyv Magyarázata (a továbbiakban Kommentár) igen lakonikus a definíció tekintetében: „Engedményezéssel a jogosult másra ruházza a követelését. Az engedményezés eredményeképp alanyváltozás következik be a kötelem hitelezői (jogosulti) oldalán: az eredeti jogosult (engedményező) helyére belép az engedményes. A kötelem az alanycsere ellenére egyebekben változatlan formában fennmarad. (...) Az engedményezés az engedményező és az engedményes között fennálló jogviszony.” Ez a megfogalmazás nem ad kielégítő választ a tekintetben, hogy dogmatikailag hol érdemes elhelyeznünk az engedményezést. Az kiderül a jogszabálysövegeből, hogy az engedményezés szerződés. Azonban további kérdések merülnek fel. Vajon az „átruházás” vagyonátruházást jelent-e? Milyen hatással van ez a szerződés az alapjául szolgáló kötelemre?

1.3. Az engedményezés, mint vagyonátruházó szerződés

1.3.1. Vagyonátruházás a hatályos törvényben

A jogi értelemben vett vagyon gyűjtőfogalmába tartoznak a dolgok, a követelések és az egyéb vagyoni jogok. Emellett ebben a körben kell említeni a szerződési pozíciót, amely egy szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek összességét jelenti; nem adódik tehát hozzá a „tulajdonos” egyéb vagyoni elemeihez, hanem azoknak egy sajátos összefoglaló meghatározását jelenti.⁶ A vagyon fogalomnak két olyan alapvető eleme van, amelyeket a törvény rendeltetése felől közelítve foghatunk meg: a törvény feladata egyrészt a vagyon feletti abszolút uralom (kizárólagos hasznosítási jog) védettségének, másrészt a vagyon átruházhatóságának biztosítása.⁷ A követelések átruházására, mint vagyonátruházásra két szabályozási megoldás kínálkozik. Ez első, amelyben a jogalkotó a dolog fogalmát terjeszti ki a követelésekre, így a dologátruházás

⁵ GÁRDOS Péter 2004. Az engedményezés az UNCITRAL egyezményben és a készülő új Polgári Törvénykönyvben. Gazdaság és Jog, 3: 11. o.

⁶ GÁRDOS Péter 2009. Az engedményezés. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 27. o.

⁷ MENYHÁRD Attila 2007. Dologi jog. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 44. o.

szabályai vonatkoznak a követelések átruházására is. Ezt az utat választotta a francia és az osztrák jogalkotó (ún. széles dologfogalom). A másik megoldás esetén a dologfogalom római jogban kikristályosodott alakját lényegében nem tágítva ki, a jogalkotó külön rendelkezik a jogok, követelések és a szerződési pozíciók átruházásáról. A magyar jogalkotó a Ptk.-ban ezzel a megoldással élt (ún. szűk dologfogalom), így azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a követelések tulajdonjog tárgyai sem lehetnek.

1.3.2. A Javaslát átruházási koncepciója

A Javaslát szövege a dologfogalom koncepcióján nem változtat: „5:14. § (1) *A birtokba vehető testi tárgy tulajdonjog tárgya lehet.*” Az új Ptk. törvényjavaslát miniszteri indoklása (a továbbiakban: Indoklás) szerint: „ *A jelenlegi szabályozás a tulajdonjog tárgyainak meghatározása során abból indul ki, hogy azok birtokba vehető dolgok lehetnek, továbbá olyan javak, amelyekre – ha nem is felelnek meg teljes egészében a birtokba vehetőség kritériumának – a Ptk. lényegében maga is kiterjeszti a dolog fogalmát. A Javaslát nem változtat a dolog fogalmán: a birtokba vehető testi tárgy minősül dolognak. (...) A Javaslát –szintén a hatályos szabályozással egyezően – abból indul ki, hogy a tulajdoni tárggyá való minősítés középpontjában a forgalomképesség (ideértve a korlátolt dologi jogokkal való terhelést is) és az átruházás módja állnak. Arra minden jogrendszer magánjogának választ kell adnia, hogy a vagyoni javak – ideértve a dolgok mellett a vagyoni jogokat is – forgalomképesek-e és átruházásuk miként történhet. Az alanyi jogok forgalomképessége elsősorban tartalmuktól függ, amelyet viszont az alanyi jogot biztosító jogi norma tartalma határoz meg. Ebben a körben tehát az egyes jogok tartalmának és forgalomképességének során a jogalkotó, továbbá a bírói gyakorlat, a bírói mérlegelés és minősítés szerepe nem váltható ki a Javaslátban adott definícióval. A Javaslát is tekintettel van arra, hogy a forgalomképes jogok a jogalanyok vagyonának részét képezik, azonban annak meghatározása, hogy az alanyi jog forgalomképes-e, általános szabállyal nem lehetséges. (...) A Javaslát is abból indul ki, hogy a személyek vagyonát nemcsak dolgok, hanem forgalomképes vagyoni jogok és követelések is képezik. Az alanyi jogok forgalomképessége és annak terjedelme az azt létrehozó tárgyi jog által meghatározott, míg a követelések és a szerződési pozíciók forgalomképességét és átruházásának módját a Javaslát kötelmi jogi szabályai és speciális jogszabályok biztosítják és határozzák meg abban a terjedelemben, amennyiben ez szükséges és indokolt.”⁸*

Ennek megfelelően az új Ptk. dologfogalma, és a kötelmi jogon belül az engedményezés definíciója (vagy legalábbis a definíció első része) nem tér el a hatályos szabályozástól, a Javaslát szövege szerint: „6:194. § (1) *A jogosult a kötelezettel szemben fennálló követelését másra átruházhatja.*” A fent elmondottaknak megfelelően itt olyan vagyonátruházásról van szó, amely nem a dologi jogi szabályok szerint, hanem a külön, az egyes átruházásnál meghatározott

⁸ T/7971. számú törvényjavaslathoz fűzött Indoklás, 519. o.

módon megy végbe, ugyanakkor a tulajdon-átruházással azonos logika érvényesül (lásd következő bekezdésben).

1.3.3. Kötelem-átruházás módja a Javaslatban

Míg a hatályos jogszabály annyit említ, hogy az engedményezés szerződés, addig a Javaslat a kötelem átszállásának módját és elemi feltételeit is részletesen szabályozza amikor úgy rendelkezik, hogy: „[a] követelés átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím és a követelés engedményezése szükséges. Az engedményezés az engedményező és az engedményes szerződése, amellyel az engedményes az engedményező helyébe lép.”⁹

Itt tehát lényeges szövegszerű változást találunk: a Javaslat kiemeli, hogy a követelés megszerzéséhez jogcím (causa) szükséges. Az engedményezés tehát nem más, mint kötelező-rendelkező ügylet. Szükséges a követelés-átruházási jogcím (kötelező ügylet) és az engedményezés (rendelkező ügylet). Engedményezés tehát az engedményező és az engedményes kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatát jelenti, amelynek eredményeként az engedményes az engedményező helyébe lép. Az engedményezés nem kötelezettségvállalás, hanem maga a jogváltozást kiváltó rendelkező ügylet, amellyel a követelés átkerül az engedményes vagyonába.¹⁰

A kötelező és a rendelkező ügylet elválasztása időben nem mindig egyértelmű, hiszen ha az engedményezett követelés az engedményezés időpontjában már létezik és az az engedményező vagyonába tartozik, akkor a két ügylet egy időben jön létre. A két ügylet megkülönböztetésére példa lehet, hogy ha a felek a kötelező ügyletet meg kívánják kötni, de az a jogviszony, amelyből a követelés fakadni fog, még nem létezik, a követelés nem tartozik az engedményező vagyonába. Szintén a megkülönböztetésre példa, amennyiben a követelés átszállását a felek valamilyen feltétel teljesüléséhez kívánják kötni. Ekkor a feltétel bekövetkeztéig csak az egyik ügylet jött létre.

Ez a rendszer – ahogy fent említettem – hasonlít a Ptk. tulajdon-átruházási rendszeréhez, ugyanakkor nem minősül tulajdon-átruházásnak, hiszen tulajdonjog tárgya csak dolog lehet. Ezért is fontos, hogy a Javaslat explicit szabályozza a kötelezettségek átszállásának módját.

1.4. Az engedményezés tárgya – a követelés

1.4.1. Az átruházott vagyon elemei

A hatályos Ptk. csak annyit említ, hogy a jogosult szerződéssel átruházza a követelését.¹¹ Azt, hogy pontosan mi az engedményezés tárgya, vagyis a követeléshez milyen elemek tartoznak, a bírói gyakorlat alakította ki.

⁹ Javaslat 6:194. § (2)

¹⁰ FALUDI Gábor 2012. *Az engedményezés az új ptk.-ban*. Egyetemi előadás, saját jegyzet

¹¹ 1959. évi IV. törvény 328. § (1) bekezdés

1.4.1.1. Főkövetelés, járulékok

Elsősorban a pénzköveteléseknél bír jelentőséggel az a kérdés, hogyan alakul a sorsa a főkövetelésnek (tőke), illetve a hozzá kapcsolódó járulékos követelésnek (kamat). Nincs akadálya annak, hogy a jogosult csak a főkövetelést, illetve csak a mellékszolgáltatásra irányuló igényét engedményezze. Hiszen a Kommentár szerint: „nem szabályozza a Ptk., de a joggyakorlat és a jogirodalom is egyaránt elismeri a követelések részleges engedményezését, valamint a követelések tömeges engedményezését”.¹² Az igények tehát önállóan is engedményezhetők. Amennyiben az engedményezésre irányuló megállapodásból más nem következik, a követelés engedményezésével a járulékos igények is (főszabályként) az engedményesre szállnak. Ha tehát az engedményező csak a főkövetelést kívánja engedményezni, úgy ennek világosan ki kell tűnnie a felek megállapodásából. Azonban a bírósági gyakorlatban van olyan döntés¹³ is, amely azt mondja ki, hogy a követelés engedményezése külön kikötés hiányában nem terjed ki a kamatokra is. Ezért is indokoltnak tűnik a kamat kérdésének alapos vizsgálata.

1.4.1.2. Késedelmi kamatok

Főszabálynak az mondható, hogy amennyiben az engedményezés csak a főkövetelésről rendelkezik, de kifejezetten nem zárja ki az engedményezést a járulékokra, úgy a járulékok is az engedményesre szállnak. Az engedményezést követően esedékes késedelmi kamatok vitán felül az engedményest illetik meg, hiszen immár ő a követelés jogosultja, neki jár a törvényi vagy a szerződésben meghatározott késedelmi kamat. Ez dogmatikailag is így tűnik helyesnek és a bírósági gyakorlat¹⁴ is erre irányul.

De mi a helyzet az engedményezéskor már lejárt késedelmi kamatokkal? Az ezzel kapcsolatos irányadó gyakorlat szerint, ha az engedményezési szerződés az engedmény összegét meghatározza, de nem szól a már esedékessé vált késedelmi kamatokról, azok összege - a kamat járulékos jellege ellenére - automatikusan nem tárgya az engedménynek.¹⁵ Ahhoz tehát, hogy a lejárt késedelmi kamatra is kiterjedjen az engedményezés, a felek megállapodása szükséges.

1.4.1.3. Ügyleti kamat

Másképpen alakul az ügyleti kamat helyzete, amelynél - ha az engedményezés csak a tőkekövetelés összegét jelöli meg - az engedményes sem az engedményezéskor már lejárt, sem pedig a később esedékes ügyleti kamatra nem szerez automatikusan jogosultságot.¹⁶

¹² Kommentár,

¹³ BH 1993. 95.

¹⁴ BH 1996. 31.

¹⁵ BH 1997. 449.

¹⁶ SZABÓ Magdolna 1999. Engedményezés, tartozásátvállalás. Cégvezetés, 20.

1.4.1.4. Biztosítékok

A szerződés teljesítését biztosító mellékkötelezettségek közül a foglalóval, a kötbérrel, a jótállással, a bankgaranciával, a jogvesztés kikötésével, az óvadékkal kapcsolatos igény csak akkor száll át az engedményesre, ha az engedményezés erre kifejezetten utal. Ezzel szemben a kezesség, illetve a zálogjog jogosultja automatikusan,¹⁷ a törvény erejénél fogva az engedményes lesz, így erről a feleknek nem szükséges megállapodniuk. Természetesen a felek úgy is megállapodhatnak, hogy az engedményes csupán az alapkövetelés jogosultjává válik, s az azt biztosító zálogjog, illetve kezesség megszűnik, a zálogkötelezett, illetve a kezes szabadul a kötelezettsége alól.

A Javaslat által szabályozott elemek

A normaszöveg tervezete szerint: „6:193. § (3) Az engedményezéssel az engedményezőre szállnak át a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok, valamint a kamatkövetelés is.” Elmondható tehát, hogy a Javaslat a hatályos törvénykönyvhöz és annak bírói gyakorlathoz képest nem jelent alapvető változást.

B.) Jövőbeni követelések

Hatályos szabályozás és bírósági gyakorlat

A hatályos Ptk. nem rendelkezik e kérdéskörrel, azonban a bírói gyakorlat (már a XIX. századtól) elismerte azt, s annak nyomán a Ptk. Kommentár is tartalmazza. „(...) a bírói gyakorlat elismeri a jövőbeli követelések engedményezését.”¹⁸ Bár a Kommentár igen tömören és félreérthetetlenül fogalmaz, a bírói gyakorlat koránt sem volt e kérdésben mindig egységes. Való igaz, hogy az addig töretlen joggyakorlatot egy olyan 1996-os döntés (lásd részletesen a biztosítéki célú engedményezésnél) írja felül,¹⁹ amelyet követően születtek a jövőbeni követelések érvénytelenségét kimondó ítéletek, azonban később a bíróságok visszatértek a jövőbeli engedményezések elismeréséhez.

Ugyanakkor ezen intermezzo bírósági határozatainak érvelése könnyen elfogadható. A bíróságok már korábban, a kilencvenes évek eleji határozataikban kimondták, hogy “az engedményezést tartalmazó megállapodásban határozottan és pontosan meg kell jelölni azt a követelést, amelyre az engedményezés vonatkozik”, továbbá, hogy “engedményezésre akkor kerülhet sor, ha az engedményező és egy harmadik személy között a szerződés már létrejött.” Ezt a vonalat követi és teszi egyértelművé a bíróságok álláspontját az az ítélet, amely szerint “az engedményezési szerződés lényeges tartalma annak a követelésnek a határozott és pontos megjelölése, amelyre az engedményezés vonatkozik, azaz az engedményezett követelés kötelezettjének és a követelés összegének pontos

¹⁷ BH 2007. 194 – példa a zálogjog engedményezésére

¹⁸ GELLÉRT György (szerk.) 2007. A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. Complex Kiadó. Budapest

¹⁹ BH 1996. 380.

meghatározása. Olyan esetben, amikor egy követelés még létre sem jött, a követelés kötelezettje és összege nem határozható meg. Ebből következik, hogy az engedményezési szerződés megkötésének időpontjában még létre sem jött követelés – a lényeges tartalmi elemek meghatározatlansága miatt – nem engedményezhető.”²⁰

Azonban ha arra a szükségre gondolunk, ami ezen jogintézményt életre hívta, érthető a bíróságok régi-új gyakorlata, miszerint amennyiben a jövőbeli követelés annyiban meghatározható, hogy a követelés létrejöttkor az egyértelműen felismerhető, akkor nem érvénytelen az ilyen követelések engedményezése. A hatályos Ptk. kommentárja mutat rá: „[a]nalógia útján a jövőbeli követelések engedményezhetőségét támasztja alá a jövőbeli követelésen alapított zálogjog [Ptk. 267. § (1) bekezdés], valamint az a tény, hogy a bírói gyakorlat érvényesnek ismeri el a nem az eladó tulajdonában lévő (vagy a szerződéskötéskor még nem is létező) dolog adásvételére kötött szerződést. Jövőbeli követelések engedményezése esetén a követelés annak létrejöttkor minden további jogi aktus nélkül átszáll az engedményesre.”²¹

Gárdos is arra hívja fel a figyelmet,²² hogy a jövőbeli követelések engedményezhetősége hasonló problémákat vet fel, mint a jelenleg nem létező, vagy nem az eladó tulajdonában lévő dolog adásvételére kötött szerződés. A jogirodalom azonban egységes abban, hogy “az adásvétel tárgya olyan dolog is lehet, ami a szerződéskötéskor még nem létezik. Önmagában ez a körülmény nem teszi érvénytelenné a szerződést lehetetlen szolgáltatás kikötése miatt (...), hiszen az a tény, hogy a szerződéskötéskor nincs olyan dolog, amit a teljesítés idején szolgáltatni kell, nem jelenti azt, hogy a teljesítésig hátralévő időben ez a dolog nem jöhet létre.”²³ Nem mond ellent a jövőbeli követelések engedményezhetősége annak a követelménynek sem, miszerint adásvétel tárgya kizárólag egyedileg meghatározott, illetve egyedileg azonosítható dolog lehet. A jogirodalom álláspontja szerint ugyanis ez a követelmény azt írja csak elő, hogy “e meghatározásnak olyannak kell lennie, aminek alapján a vétel tárgya a teljesítéskor pontosan meghatározható.”²⁴ Igaz ez a szerződések más lényeges kellékeire is. A jogirodalom nem tekinti problémásnak az olyan szerződési kikötéseket, amelyek csak egy későbbi időpontban teszik lehetővé például a vételár megállapítását. ²⁵ Amennyiben az adásvétel fenti elveit alkalmazzuk a jövőbeli követelésekre, akkor dogmatikai alapon vitathatatlan a jövőbeli követelések engedményezésének érvényessége.

²⁰ BH 1996. 380.

²¹ GELLÉRT György (szerk.) 2007. A Polgári Törvénykönyv Magyarazata. Complex Kiadó. Budapest

²² GÁRDOS Péter 2003. *Az engedményezésre vonatkozó szabályok újragondolása a nemzetközi gyakorlat tükrében.* PJK 5., 3-18. o.

²³ Gárdos idézi Kisfaludi András 1999. *Az adásvételi szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.* Budapest, 68. o. in. GÁRDOS Péter 2003. *Az engedményezésre vonatkozó szabályok újragondolása a nemzetközi gyakorlat tükrében.* PJK 5., 3-18. o.

²⁴ Gárdos idézi Kisfaludi András 1999. *Az adásvételi szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.* Budapest, 72. o.

²⁵ BH 1970/1. 6302., BH 1996/11. 584.

A Javaslát szabályozása

A Javaslát szövegszerűen rendelkezik a jövőbeli követelésekről, talán éppen abból kifolyólag, hogy a korábbi bírósági gyakorlat nem volt egységes a kérdésben. Az új normaszöveg szerint tehát: „6:194. § (1) A követelés akkor engedményezhető, ha az engedményezéskor már létezik az a jogviszony, amelyből a követelés fakad.” Ugyanakkor kimondja: „(2) Az engedményezett követelést a kötelezett, a jogcím az összeg és az esedékesség megjelölésével vagy egyéb olyan módon kell meghatározni, amely az engedményezés időpontjában, jövőbeli követelések esetén legkésőbb a követelés létrejöttkor az engedményezett követelést azonosíthatóvá teszi.”

A Javaslát Indoklása szerint ez a megfogalmazás azzal a változással függ össze, hogy az engedményezési szerződést a szabályozás a tulajdonszerzéssel állította párhuzamba. Hiszen „[A]hogy lehetséges jövőben létrejövő vagy jövőben megszerzendő dolog tulajdonának átruházására kötelezettséget vállalni, de nem lehetséges nem létező vagy az átruházáskor nem az eladó tulajdonában álló dolog tulajdonjogát átruházni, ugyanígy jövőbeli követelés átruházására is lehet kötelezettséget vállalni, de még nem létező követelést nem lehet engedményezni. Jövőbeli követelések átruházására vonatkozó kötelezettség teljesítése (engedményezés) ugyanis csak akkor lehetséges, ha az annak tárgyául szolgáló követelés már létezik. Ebből a szempontból a Javaslát akkor tekinti a követelést jövőbelinek, ha még nem létezik az a jogviszony, amelyből a követelés fakad. Ha az alapul szolgáló jogviszony már létezik, a még ténylegesen létre nem jött követelés is engedményezhető.”²⁶

C.) Biztosítéki célú engedményezés

Az A.) bekezdésben ismertetett esetkörtől (engedményezett főkötelem biztosítékainak sorsa) élesen el kell különíteni a biztosítéki célú engedményezés jogintézményét. Míg az előző esetben az engedményezett követelést biztosító mellékkötelem sorsáról volt szó azt követően, hogy a főkötelem engedményezték, addig jelen esetben a főkövetelés engedményezése maga a biztosíték. A Ptk. szövege nem rendelkezik e jogintézményről, bírósági gyakorlata azonban van: „Biztosítéki célú engedmény esetén az engedményes arra szerez jogot, hogy az engedményezővel szembeni követelését - nem fizetés esetén - az átruházott követelésből kielégítse. Amennyiben azonban az engedményező teljesít, az átruházott követelés már nem illeti meg, azt vissza kell szolgáltatnia. Ebből adódik, hogy egymás közti viszonyukban az engedményes az engedménnyel nem rendelkezhet korlátlanul, a kapott jogosultsága korlátozott, célhoz kötött.”²⁷

²⁶ T/7971. számú törvényjavaslathoz fűzött Indoklás, 601. o.

²⁷ BH2001. 489.

A hatályos Ptk. és joggyakorlata

E konstrukció - mint általában a fiduciárius jogintézmények – megítélése vitatott a jogirodalomban²⁸. A joggyakorlat azonban - többnyire - érvényesnek ismeri el a biztosítéki célú engedményezést.²⁹ Ahogy Gárdos kiemeli, a fiduciárius biztosítékok elterjedését a külföldi jogokban jellemzően két szabály indokolta: az ingó jelzálog hiánya és az értesítési kötelezettség a követeléseken alapított zálogjog esetén.³⁰ Rámutat ugyanakkor arra is, hogy a hatályos jogszabályok alapján Magyarországon egyik eset sem áll fenn: a zálogjogi szabályok lehetővé teszik jelzálog alapítását ingatlan mellett ingókon is, sőt, jogokon és követeléseken is, és a hatályos Ptk. értesítési kötelezettséget sem ír elő.

A bírósági gyakorlatban biztosítéki célú engedményezéssel leggyakrabban felszámolási eljárások során találkozunk. Érdekes, hogy a bírósági gyakorlat széleskörű, azonban korán sem egységes. A Legfelsőbb Bíróság egy 1993-as döntésében³¹ még érvényesnek ismerte el a biztosítéki célú engedményezést, amely esetben egy gépgyár a felperessel szemben fennálló követelését alperes bankra engedményezte. A jogvita alapvetően az engedményezési szerződés felmondása, valamint a gépgyár felszámolása okán keletkezett, azonban a Legfelsőbb bíróság álláspontját jól tükrözi az ítélet a vizsgált kérdésben, hogy a testület semmilyen jelentőséget nem tulajdonított az engedményezés biztosítéki jellegének. Ennek következményeképp elfogadta azt az évelést, hogy az engedményezés az engedményező és az engedményes közötti konszenzus létrejöttével beteljesül, és ezzel az engedményezett követelés kikerül az engedményező vagyonából. Ennek megfelelően az engedményezett követelés tekintetében a gépgyár felszámolóját, mint engedményezőt már nem illeti meg a rendelkezés joga, tehát a felmondási jogát sem gyakorolhatja. Ugyanebben az évben a Legfelsőbb Bíróság egy további döntése megerősítette ezt a gyakorlatot.³² Ugyanakkor a kilencvenes évek második felében az LB ezzel az iránnyal ellenkező döntéseket hozott. Az adott jogesetben³³ a korábbi gyakorlat alkalmazása esetén a felszámolás köréből a vagyon jelentősebb része kiesett volna a korábbi engedményezés eredményeképpen, így az LB érvelésében azt hangsúlyozta, hogy „[a]z engedményezési szerződés lényeges tartalma annak a követelésnek a határozott és pontos megjelölése, amelyre az engedményezés vonatkozik. (...) Olyan esetben, amikor egy követelés még létre sem jött, a követelés kötelezettje és összege nem határozható meg. Ebből az következik, hogy az engedményezési szerződés

²⁸ lásd: GÁRDOS István 2008. Fiduciárius biztosítékok az új Polgári Törvénykönyvben. Gazdaság és Jog, 7-8. 17-24. o., GÁRDOS Péter 2004. Az engedményezés az UNCITRAL egyezményben és a készülő új Polgári Törvénykönyvben. Gazdaság és Jog, 3: 11-17. o., LAYER Zsolt 1997. A jövőbeni követelések engedményezése mint hitelbiztosíték. Magyar Jog, 1. 19-25.o., LAYER Zsolt – LESZKOVEN László 2002. A fiduciárius engedményezés jogi természetéről. Magyar Jog, 3. 13-17. o., SZABÓ GÁBOR Zoltán 1998. A visszavásárlási joggal kombinált adásvételi szerződésről. Gazdaság és Jog, 3. 14-17. o.

²⁹ BH 2005. 16, BH 2004. 1025, EBH 2001. 439.

³⁰ GÁRDOS Péter 2009. *Engedményezés*. Complex Kiadó. Budapest, 258.o.

³¹ BH 1993 114.

³² BH 1993. 446.

³³ BH 1996. 380.

megkötésének időpontjában még létre sem jött követelés – a lényeges tartalmi elemek meghatározhatatlansága miatt - nem engedményezhető. Ugyan a LB célja vélhetően a felszámolási vagyoni alóli kivonások megakadályozása volt, a '93-óta aktív gyakorlatot, a biztosítéki célú engedményezést gyakorlatilag lehetetlenné tette, hiszen a biztosítéki célú engedményezések szinte kivétel nélkül a jövőbeli engedményezésen alapulnak.³⁴

Valódi áttörést az hozott, amikor a Legfelsőbb Bíróság felismerte a biztosítéki cél jelentőségét, és ennek fényében igyekezett dönteni.³⁵ Ennek eredményeképp elismerte ugyan az engedményezés érvényességét, azonban a be nem szedett követelések tekintetében mégsem engedte érvényesülni annak leglényegesebb joghatását, azt, hogy az engedményezés következtében a követelés kikerül az engedményező vagyonából, azaz valójában az engedményezést átminősítette biztosítékká. Gárdos megállapítása szerint: *„Úgy tűnik, hogy a bíróság el kívánta kerülni azt a harmadik személyek szempontjából igazságtalan eredményt, hogy az engedményező felszámolása esetén az engedményezett követelés kikerüljön a felszámolás alá vont vagyonból.”*³⁶

Ez azonban szintén nem kielégítő megoldás, hiszen a bíróság átminősítésre akkor lett volna jogosult – mondja Gárdos – ha megállapítja a biztosítéki célú engedményezés színlelt, vagyis *in fraudem legis* jellegét. Erre azonban nem került sor.

A Javaslát koncepciója

A Javaslát szövege szerint: *„6:194. § (1) A követelés akkor engedményezhető, ha az engedményezéskor már létezik az a jogviszony, amelyből a követelés fakad. (2) Az engedményezett követelést a kötelezett, a jogcím az összeg és az esedékesség megjelölésével vagy egyéb olyan módon kell meghatározni, amely az engedményezés időpontjában, jövőbeli követelések esetén legkésőbb a követelés létrejöttkor az engedményezett követelést azonosíthatóvá teszi.”* Az új Ptk. – mint azt fent is írtam – nem zárja ki a jövőbeli követelések engedményezését, azonban megkötéseket tartalmaz. Ezen megkötések között értelmezhető a biztosítéki célú engedményezés is. A Javaslát Indoklása nem tér ki a biztosítéki célú engedményezés jogintézményére, és a Javaslát sem tartalmaz ezzel kapcsolatban konkrét szabályokat. Vagyis a jövőbeli követelések engedményezése kapcsán megfogalmazott követelményeken túl a Javaslát nem támaszt különös kritériumot a fiduciárius jogintézménnyel szemben. A biztosítéki célú engedményezések megítélése az új Ptk. jövőbeli követelések engedményezésére vonatkozó részletszabályainak tükrében a jogalkalmazó bíróságok feladata lesz.

1.5. Az engedményezést kizáró kikötés

A szakirodalomban az egyik központi kérdés az engedményezéssel kapcsolatban, hogy az adott szerződésből eredő követelés(ek)

³⁴ GARDOS Péter 2009. *Engedményezés*. Eötvös Kiadó, Budapest, 270. o.

³⁵ BH 2001. 489.

³⁶ GARDOS 2009., 272. o.

engedményezhetőségét ki lehet-e zárni előzetesen. És amennyiben nem, kivel szemben lesz a jogszabály előírása ellenére megtett kikötés hatálytalan? Mi történik ha a kikötés ellenére mégis engedményezik az adott szerződésből eredő követelést?

1.5.1. Hatályos szabályozás

A Ptk. nem tiltja meg ilyen kikötés megtételét, vagyis a hatályos jogszabályok szerint érvényesen ki lehet zárni valamely követelés engedményezését. A Ptk. Kommentár a következőket fogalmazza meg. *„Álláspontunk szerint hibás e kikötéseknek dologi (azaz a szerződéses feleken túlnyúló) hatályt biztosítani. Az ilyen kikötés megszegésével megkötött engedményezési szerződés is érvényes, azaz a követelés átszáll az engedményesre, de az engedményező az ilyen szerződésekből fakadó követelések engedményezésével szerződést követ el a kötelezettel fennálló jogviszonyában.”* A bírósági gyakorlat e kérdésben ellentmondó.³⁷ Tehát az érvényesen tehető kikötés csak a szerződő fél irányában hatályos, harmadik fél, aki a követelést engedményezés útján megszerezte, követelheti az adós teljesítését.

1.5.2. Szempontok a kizárás mellett

Az engedményezés lehetőségének kizárása mindenekelőtt a kötelezett érdeke. Ugyan elterjedt nézet a jogirodalomban, hogy az adósnak közömbös kinek teljesít, ugyanakkor elég a közelmúlt eseményeire gondolnunk: tömegek adósdotak el olyan hitelintézetek felé, akik az adósok felé fennálló követeléseiket kétes háttérű és sokszor jogellenes, de mindenképpen etikátlan módszerekkel élő behajtókra ruházták át. Elképzelhető tehát olyan eset, ahol az adósnak igenis fontos, hogy kinek teljesít. Az ilyen szélsőséges eseteken túl is vannak olyan kötelezetti érdekek, amelyek a kizárás mellett szólnak. Ilyenek az új hitelező miatt felbukkanó adminisztrációs költségek, a jogosulatlan személynek való törlesztésből adódó károk. Az üzleti kapcsolat bizalmi jellege (és nem a szolgáltatás személyes jellege!), a versenytársak távoltartása mind olyan indok, amelyet a jogrendszernek figyelembe lehet vennie. Mindezek alapján indokoltnak tűnhet egy olyan szabályozás, amely e kikötések megtételét segítené elő. Szigorú szabályozás van érvényben a BGB alapján Németországban, valamint az angol jogban; ezen jogok a kikötéseket dologi jogi hatályúnak ismerik el, vagyis jóhiszemű harmadik fél sem lehet semmiképp egy olyan szerződésből eredő kötelezettség jogosultja, amelyben a szerződő felek engedményezést kizáró kikötésben állapodtak meg.

1.5.3. Szempontok a kizárási klauzula ellen

Az engedményező mint az eredeti jogviszony hitelezője és az adós kapcsolata többnyire szerződésen alapul, ezért arra a Ptk. kötelmi jogi szabályai irányadóak. A Ptk. 200. § (1) bekezdése szerint a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. Anélkül, hogy a különböző szerződéselméletek részletes vizsgálatába

³⁷ lásd. BH2002. 3., BDT2009. 2090.

bocsátkoznánk, annyit megállapíthatunk, hogy a szerződések főszabályként nem terhelhetnek a szerződésből eredő kötelezettséggel harmadik személyeket, illetve harmadik személyek jogait sem csorbíthatják. Az engedményező és az adós tehát mindaddig szabadon állapíthatják meg a szerződésük tartalmát, amíg az harmadik személyek kötelezettségét nem érinti, illetve kógens szabályokkal nem ütközik. Felmerül a kérdés, hogy élhetnek-e egyáltalán a felek olyan szerződéses kikötéssel, amellyel a hitelező követelésének az engedményezhetőségét kizárják. További érvként szolgálhat a kizárási klauzula ellen az osztársadalom érdeke. Azok a követelések ugyanis, amelyek kizáró kikötést tartalmazó szerződésen alapulnak, nem vesznek részt a gazdasági forgalomban, nem likvidek. „A Deutsche Factoring-Verband adatai szerint 1992-ben az engedményezést kizáró kikötésekkel 160 milliárd (!) márkát vontak ki a forgalomból.³⁸” A követelések forgalomból való kivonása mikro szinten a hitelezők helyzetét nehezíti, makro szinten az egész gazdasági növekedésre kihathat.

1.5.4. Lehetséges megoldások

A megoldások listája egy ötfokú skálaként képzelhető el, ahol a tengely egyik végét a dologi hatállyal megtehető kikötés foglalja el. Ezt a szabályozási mintát követi tehát az angol és a német jog. Az angol mintát a briteknél a law and economics (a jog gazdasági elemzése) irányzat képviselői, a német mintát hazai jogászok kritizálják.

A következő szabályozási minta a holland, amely elismeri ugyan a dologi hatályt, de jóhiszemű harmadik felek esetében kivételt tesz az alól. Fő érv e megoldás mellett a forgalom biztonsága. Az üzleti életben jóhiszeműen szerző személyek joghatályosan megszereznek az átruházott követelést. Amennyiben ez nem így lenne, az jelentős problémával járna. Az adós, akinek érdekében áll hivatkozni az engedményezési szerződés hibájára, általában csak akkor értesül az engedményezésről, amikor az engedményes értesíti. Az adós értesítésére általában nem közvetlenül az engedményezést követően kerül sor, hiszen sok esetben az engedményes nem kívánja maga behajtani a követelést, azt tovább kívánja engedményezni. Sok esetben tehát az adós csak az engedményezési láncolat legvégén álló engedményessel szemben hivatkozhat az engedményezési szerződés érvénytelenségére. Ez azonban az egész engedményezési láncolatot "felborítaná".

Harmadikként azt a megoldást kell megemlíteni, amely szerint a rosszhiszemű harmadik személlyel szembeni hatályt sem ismeri el, vagyis elutasítja a kikötés dologi hatályának koncepcióját. Bár ez a megoldás első látásra megegyezik az előző pontban említettel, egy lényeges ponton azonban jelentősen eltér attól. Ha főszabályként a jogszabály elismeri az engedményezést kizáró kikötések dologi hatályát és a jóhiszemű harmadik személyekre történő átruházást kivételként kezeli, akkor az engedményesnek kell majd bizonyítania az adóssal szemben, hogy ő nem tudott és nem is kellett tudnia az engedményezést kizáró kikötés létéről. Ha azonban

³⁸ Gárdos idézi Hoop, Gerold 1992. *Kodifikationsgeschichtliche Zusammenhänge des Abtretungsverbots*. Berlin, 15.o. in Gárdos Péter 2009. *Engedményezés*. Budapest, 145. o.

nem ismerjük el az ilyen kikötések dologi hatályát, azok csak a rosszhiszemű engedményesekkel szemben érvényesülnek, a bizonyítási teher megfordul, és az adósnak kell az engedményes rosszhiszeműségét bizonyítania. A forgalom biztonsága szempontjából a bizonyítási teher megfordításának rendkívül jelentős szerepe van.

A negyedik típusú szabályozás – például a portugál, vagy a spanyol rendszer - úgy rendelkezik, hogy a hitelező és az adós szerződésének az engedményezést kizáró kikötése érvényes, de harmadik személyekkel szemben hatálytalan, függetlenül a követelést megszerző személy jó- vagy rosszhiszeműségétől. Ez a rendszer képes az előbb említett megoldás problémáinak kiküszöbölésére. Amennyiben ugyanis egy rosszhiszeműen szerző személy továbbengedményezi a követelést, úgy elvileg a jóhiszemű engedményes nem szerzi meg azt, mivel a rosszhiszemű engedményes sem szerezte meg a követelést, így azt nem is engedményezheti tovább. Ez a megoldás nyilvánvalóan ellentétes a forgalom biztonságának az igényével.

Az ötödik, a tengely másik oldalán elhelyezkedő, így szintén igen merev megoldási séma az, amely a követelések engedményezhetőségét kizáró vagy korlátozó kikötéseket érvénytelennek tekinti. Mivel az ilyen kikötések érvénytelennek minősülnek, az engedményező jogosult lesz az adóssal szemben fennálló követelését engedményezni, és az adós még szerződésszegés címén sem fordulhat az engedményező ellen.

1.5.5. A lehetőségek értékelése

A dologi hatályú kizárást, mint a kötelmi jog általános elveibe ütközőt, nem tartom dogmatikailag elfogadható megoldásnak. A jóhiszemű harmadik személy védelme szintén legyőzhetetlen érvnek tetszik. A kizárást érvénytelenítő kógens jogi szabályozást ugyanakkor a kötelezett pozíciójából tartom méltánytalannak.

1.5.6. Az új Ptk. szabályozási rendszere

A hatályos Ptk.-hoz képest óriási előnye a Javaslatnak, hogy az engedményezést kizáró kikötést explicit szabályozza, miszerint: „6:195. § (1) Harmadik személlyel szemben hatálytalan a követelés engedményezését kizáró kikötés. / (2) Az (1) bekezdésben foglalt rendelkezés nem érinti az engedményező felelősségét az engedményezést kizáró kikötés megszegéséért.” Az Indoklás hosszan értekezik a szabályozás okairól: „A Ptk. nem tartalmaz szabályt az engedményezést kizáró kikötésekre. A joggyakorlat általában ezt megengedi, és érvénytelennek tekinti az ilyen tilalomba ütköző engedményezést. Az utóbbi időben azonban közzétételre kerültek olyan döntések is, amelyek ezt a joghatást megtagadták az ilyen kikötésektől, és csupán szerződésszegésnek minősítették az engedményezést kizáró kikötésbe ütköző engedményezést. A bírói gyakorlat azzal is szembesült azonban, hogy az engedményezést kizáró kikötések jellemzően általános szerződési feltételekben jelennek meg, és így követelések széles körét vonják ki a vagyoni forgalomból.”

Vagyis az új Ptk. kodifikátoraira nagy hatást gyakoroltak azon angol-szász és német szerzők munkái, akik az engedményezések kizárását és ennek gazdasági hatásait vizsgálták. „A Javaslat engedményezést kizáró kikötésre vonatkozó szabálya kialakítása során több lehetőség is felmerült. A probléma kezelésének legradikálisabb módja az ilyen kikötés semmisnek nyilvánítása; ezzel azonban a Javaslat a polgári jogtól szokatlan eszközzel avatkozna be a felek egyébként széles körűen védett autonómiájába, és az indokolt esetekben is tilalmazná az engedményezés kizárását. Lehetséges megoldás lenne az ilyen kikötések harmadik személlyel szemben hatálytalannak minősítése is; ez azonban nem feltétlenül érné el a kívánt hatást, hiszen a hatálytalanság nem érinti az engedményező felelősségét az engedményezést kizáró kikötés megszegéséért, és a kellően súlyos szankciók alkalmasak a jogosultnak az engedményezéstől való elrettentésére.” Az Indoklás jól mutatja, hogy a nemzetközi példákat alapul véve a hazai gazdasági viszonyoknak legmegfelelőbb szabályozási megoldást keresték. Az elfogadott kompromisszumos megoldás - nevezetesen hogy a követelés engedményezését kizáró kikötés harmadik személlyel szemben hatálytalan, az olyan kikötés pedig semmis, amely e szerződésszegés esetére felmondási jogot biztosít vagy kötbérfizetési kötelezettséget ír elő – következményeként tehát „az engedményezést kizáró kikötések érvényesek, de csak relatív hatállyal bírnak, ezért a követelés átszállását nem tudják megakadályozni. Az ilyen kikötésbe ütköző engedményezés szerződésszegésnek minősül, de a kötelezett lényegét tekintve csak kártérítési igénnyel élhet, ha az engedményezés következtében kára merült fel. A Javaslat általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezései szerint vizsgálандóak azok az esetek, amelyekben a kötelezettek általános szerződési feltételben zárják ki a velük szembeni követelések engedményezését.³⁹”

1.6.Összegzés

Az engedményezés kimeríthetetlen témakör. Jelen dolgozat korlátaira tekintettel igyekeztem a legjelentősebb kérdéskörökkel foglalkozni. Itt szeretném összefoglalni, hogy az új Polgári Törvénykönyv a vizsgált kérdések tekintetében milyen változásokat fog hozni az engedményezés jogintézményével kapcsolatban. A legfontosabbak tehát a következők:

- A követelések és a jogok átruházása is a tulajdonjog átruházásával azonos logika szerint fog történni.
- A követelés és a jog átruházásához is jogcím szükséges.
- Adásvétel és ajándékozás tárgya dolog mellett nem dologi jellegű vagyoni jog és követelés is lehet.
- Követelések esetén a birtokátruházásnak /ingatlan-nyilvántartási bejegyzési engedélynek az engedményezés, jogok esetén pedig a jogátruházás felel meg.

³⁹ Indoklás, 601-602. o.

- Jövőbeni követelések csak a törvényben szabályozott megkötésekkel lesznek érvényesek.
- Az engedményezést kizáró kikötés harmadik személyekkel szemben hatálytalan lesz.

2. A tartozásátvállalás

2.1. Definíció

A hatályos Ptk. meghatározása szerint: „332. § (1) Ha valaki a kötelezettel megállapodik abban, hogy tartozását átvállalja, köteles a jogosult hozzájárulását kérni, ha pedig azt a jogosult megtagadja, a kötelezettet olyan helyzetbe hozni, hogy az a lejáratkor teljesíthessen.”

A tartozásátvállalás – hasonlóan az engedményezéshez – szerződésen alapuló alanyváltozást eredményez, mégpedig a jogviszony kötelezetti oldalán. A tartozásátvállalásra irányuló szerződés alanyai a régi és az új kötelezett, azaz a jogosult a szerződés megkötésében nem vesz részt.⁴⁰ Nem minősül ezért tartozásátvállalásnak, ha a harmadik személy és a jogosult állapodik meg abban, hogy az eredeti kötelezett helyett e harmadik személy teljesíti a szerződést; mint ahogy az sem, ha a harmadik személy megállapodás nélkül ajánlja fel a teljesítést a kötelezett helyett.⁴¹

2.2. Szerepe, jelentősége

A tartozásátvállalás jelentős karriert futott be története során. Noha a joggyakorlat egészen a XIX. századig akadályokat fektetett az intézmény elterjedésének útjába, az adósnak az az igénye, hogy a kötelelem adósi pozíciójából szabadulhasson, változatlanul fennmaradt.

A modern hitelélet számos olyan helyzetet prezentált, amelynek megoldásához elkerülhetetlenné vált a tartozás „átruházása”. Tipikus példa erre a hitelátruházás, amelynek során a hitelt nyújtó bank át kívánja ruházni a hitelfelvevőnek nyújtott hitelét (az abból fakadó követeléseit és az annak alapján őt terhelő kötelezettségeket egyaránt) egy másik banknak. Az ügyletet rendszerint bonyolultabbá teszi, hogy a bank egyszerre nem egy hitelét, hanem teljes hitelállományát vagy annak egy részét kívánja átruházni. Ilyen esetekben a klasszikus megoldások (értesítés, hozzájárulás stb.) jelentősen megnehezítenék, adott esetben akár meg is hiúsítanák az ügyletet.

A bírói gyakorlat azonban tipikusan nem a hitelátruházással kapcsolatban felmerült problémákat vizsgálja, mivel ezek túlnyomó többségében nem kerülnek bíróságok elé. A hazai esetjog alapján a tartozásátvállalás a hétköznapi tranzakciókban is gyakran előfordul. 1977 óta közel 70 publikált döntés született, amely közvetve vagy közvetlenül a tartozásátvállalással foglalkozott. Ezek az esetek

⁴⁰ BH 1996. 32.

⁴¹ Kommentár, 605. o.

közvetve vagy közvetlenül a tartozásátvállalás dogmatikai kérdését – így elsősorban a három fél szerepét és a tartozásátvállalás joghatásait – vizsgálták.⁴²

2.3. Az új Ptk. szabályozása – eltérések a hatályos törvénytől

2.3.1. Előzetes hozzájárulás

A Javaslat szerint a jogosult az ügylethez hozzájárulását adhatja előzetesen, a szerződés megkötése előtt, amely gyorsíthatja az eljárást, hiszen a tartozásátvállalás így a régi és az új kötelezett megállapodásával létrejön. Hitel, illetve biztosítási szerződések esetén ennek különösen nagy jelentősége lehet. A tartozásátvállalás hatályosulásához azonban ebben az esetben is szükség van a jogosult értesítésére. Amennyiben az előzetes jognyilatkozat visszavonhatatlan, az nagy kockázatot jelent a jogosulti oldalon, mivel ezáltal a hitelező a kevésbé fizetőképes átvállaló tartozásátvállalását sem akadályozhatja meg. Erre megoldás a visszavonható jognyilatkozat: „6:204. § (1) A jogosult a tartozásátvállaláshoz szükséges jognyilatkozatát előzetesen is megteheti. Ebben az esetben a tartozásátvállalás a jogosult értesítésével válik hatályossá. / (2) A jogosult jognyilatkozata megtételekor fenntarthatja a jogot annak visszavonására.” Külön fenntartó kikötés hiányában azonban a nyilatkozat nem visszavonható.

2.3.2. Teljesítésátvállalás és tartozáselvállalás

Két, régi magánjogi intézmény: teljesítésátvállalás és a tartozáselvállalás, amely az új Ptk. szövegében elkülönülten visszatér.

- **Teljesítésátvállalás:** a régi kötelezett és az átvállaló szerződése, amelyben az átvállaló arra vállal kötelezettséget, hogy esedékességkor a kötelezettnek a jogosulttal szemben fennálló tartozását az átvállaló fogja teljesíteni. A felek között hatályos, a jogosult és az átvállaló között nem hoz létre jogviszonyt, így a jogosult nem követelheti a tartozás teljesítését az átvállalótól. Az átvállaló nemteljesítése esetén az eredeti kötelezett szerződésszegés címén fordulhat szembe az átvállalóval.
- **Tartozáselvállalás:** a jogosult értesítésével történő teljesítésátvállalás. Egyetemlegesség a szabály, vagyis az adóstól és a tartozáselvállalótól egyaránt követelheti a hitelező az egész összeget. Megjelenik az új adós, ugyanakkor nincsen valós alanycsere, hiszen a régi adós nem szabadul a kötelemből. Fontos különbség, hogy tartozáselvállalás esetén az átvállaló és a hitelező közvetlen jogviszonyban van, a hitelező az átvállalótól is jogosult követelni a tartozás teljesítését.

2.3.3. Tartozásátvállalás

A tartozáselvállalás és a teljesítésátvállalás eseteivel ellenkezően tartozásátvállalás esetén az eredeti adós szabadul a kötelemből és helyére új

⁴² GÁRDOS Péter 2005. *A tartozásátvállalás mint nováció*, Polgári Jogi Kodifikáció. 1., 3. o.

adósként az átvállaló lép. Az alábbiakban komparatív megközelítésben vizsgálja a tanulmány a szoros értelemben vett tartozásátvállalás dogmatikai problémáit valamint áttekinti a szabályozandó kérdéseket, így az átszálló kifogásokat, az átvállalás érvénytelenségének jogkövetkezményeit, a tartozásátvállalási szerződés formai követelményeit.

2.3. Különbségek az engedményezéshez képest

2.4.1. Dogmatikai alapvetés – passzívák, mint a tartozásátvállalás tárgyai

Az engedményezés és a tartozásátvállalás a magyar jogban – noha ezt a jogirodalom nem emeli ki – egy alapvető kérdésben gyökeresen különbözik egymástól. Engedményezés esetén – mint arra Eörsi rámutat – a követelésátruházás szabályai megkonstruálhatóak a tulajdonátruházás klasszikus szabályainak analógiájára. Ez alapján vizsgálhatjuk, hogy az egyes jogok az engedményezést a konszenzuális vagy a tradíciós rendszerben helyezik-e el. Az analógia alkalmazását az teszi lehetővé, hogy az engedményezés tárgya, a követelés, az engedményező vagyonának aktívuma, azaz afölött az engedményezőt rendelkezési jog illeti vagy illetheti meg. A követeléseken fennálló rendelkezési jog Larenz is szerint hasonló a dolgokon fennálló tulajdonjoghoz.

A korai német jogirodalomban – többek között Delbrücknél és Gierkénél – felmerült olyan álláspont, amely szerint a tartozásátvállalás az adósnak a tartozásairól mint passzív vagyontárgyáról való rendelkezés. Az uralkodó álláspont szerint a tartozásátvállalás kettős jellegű intézmény: egyszerre kötelező és rendelkező ügylet. „[A tartozásátvállalás szerződés] a hitelező rendelkezése a követeléséről, elválaszthatatlan egységben az elkötelező ügylettel.” A követelésről történő rendelkezés abban nyilvánul meg, hogy a hitelező hozzájárul ahhoz, hogy megváltozzon a szerződés „iránya”: az eredeti adóst ugyanis elengedi a kötelemből. Az új adós azonban ezzel egyidejűleg kötelezettséget vállal a régi adós tartozásának átvállalására. Kérdés, hogy ez a konstrukció mennyiben alkalmazható, ha a szerződés nem a hitelező és az átvállaló, hanem a régi és az új adós között jön létre. A korai elméletek ebben a konstrukcióban is a hitelező és az átvállaló szerződését látták. Heck szerint ugyanis a hitelező értesítése szerződési ajánlatnak tekintendő, amelyet a hitelező a hozzájárulás megadásával fogad el. Larenz szerint azonban ez a megoldás amellett, hogy mesterkéltnél, ellentmond a BGB szóhasználatának is. Szerinte ilyen esetekben is a régi és az új adós közötti ügyletről van szó, azzal a különbséggel, hogy ilyenkor a régi adós a hitelező rendelkezési jogát gyakorolja, ezért a szerződéshez a hitelező hozzájárulása szükséges.

Tartozásátvállalás esetén azonban tulajdonátruházásról – bármilyen tág értelemben fogjuk is azt fel – nem beszélhetünk. Mind a tulajdonátruházás klasszikus tárgyai: a dolgok, mind a követelések esetén a jogosult vagyonának olyan elemeiről van szó, amely felett az átruházó fél (az eladó illetve az engedményező) rendelkezési joggal bír. Az az állítás, hogy a tartozások is az adós vagyonába tartoznak, hiszen az adós vagyona az aktívumok és passzívumok egyenlege, csak közgazdasági-matematikai értelemben helytálló, azonban jogi, különösen dologi jogi

szempontból értelmezhetetlen. Passzív vagyoni dologi jog tárgya nem tud lenni, azon rendelkezési jog nem állhat fenn. Szorosán véve még a hitelező rendelkezési joga sem foglalja magában azt a jogot, hogy az adósságot a régi adóstól „átruházza” az új adósra. A hitelező a követelést átruházhatja (maga helyébe új hitelezőt állíthat) vagy meg is semmisítheti (az adós tartozását elengedheti). Ha azonban a tartozást arra tekintettel engedte el, hogy azt valaki más elvállalta, jogi értelemben ez sem a tartozás átruházása, hanem a régi tartozás megszüntetése és új tartozás létrehozása. A követelésnek ugyanis lényeges tartalmi eleme az, hogy kivel szemben áll fenn. Ez teljesen világos, ha a hitelező kockázat fogalmára gondolunk amelynek legfontosabb eleme éppen az adós személye. Az új adóssal szembeni követelés ezért – még a szerződéses feltételek változatlanlansága esetén is – nem ugyanaz a követelés. A követelés feletti rendelkezési jog tehát még mindig egy adott adóssal szembeni rendelkezési jogot jelent, nem pedig az adós személyének megváltoztatására vonatkozó jogot.⁴³

2.4.2 Járulékos különbségek

2.4.2.1. A jogosult beleegyezése

A Ptk. szövege szerint „332. § (2) Ha a jogosult a tartozásátvállaláshoz hozzájárul, a tartozásátvállaló a kötelezett helyébe lép. Megilletik mindazok a jogok, amelyek a kötelezettet a jogosulttal szemben megillették; a korábbi kötelezettek a jogosulttal szemben fennálló követelését azonban nem számíthatja be.” Ugyanakkor a Kommentár megjegyzi: „A szerződés érvényességéhez a jogosult engedélyére vagy hozzájárulására nincs szükség, az érvényességet kizárólag a szerződésre irányadó szabályok szerint kell és lehet megítélni. Ha azonban jogszabály a tartozásátvállalásra irányuló szerződés megkötését engedélyhez köti, az engedély megléte a szerződés érvényességi feltétele.” Vagyis az érvényesen létrejött tartozásátvállalási szerződés a jogosult beleegyezéséig nem hatályosulhat.

2.4.2.2. Nincsenek kizárt tárgykörök

Ennek indokaként a Kommentár azt jelöli meg, hogy a hitelező jogosult eldönteni, létrejön-e a tartozásátvállalás (tehát a szolgáltatás személyes jellegét ő tudja mérlegelni, felesleges a bíróság). Ugyanakkor Ptk.-n kívüli kizárások a tartozásátvállalás esetében is léteznek.

3. Összegzés

A két igen kiterjed témakört kívántam tömören, a hatályos és az új Ptk., valamint a bírósági gyakorlat fényében bemutatni, a szabályozások közötti különbségeket kiemelni, okaira rávilágítani. A dolgozat inkább leíró jellegű, azonban ez tárgyból szükségszerűen következik. Nem tudtam teljes körű bemutatást csinálni,

⁴³ GÁRDOS Péter 2005. *A tartozásátvállalás mint nováció*, Polgári Jogi Kodifikáció. 1., 5. o.

azonban ez a rendelkezésre álló kereteket messze szét is feszítette volna, így meg kellett elégednem a legjelentősebb kérdések rövid vizsgálatával.

Felhasznált irodalom

Jogszabályok, indoklások

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 2012. december 16-án hatályos állapota

Az Új Polgári Törvénykönyv törvényjavaslat (forrás: www.ptk2012.hu)

T/7971. számú törvényjavaslathoz fűzött Indoklás (forrás: <http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf>)

Könyvek

GÁRDOS Péter: *Az engedményezés*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2009.

GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata*. Complex Kiadó. Budapest, 2007.

GYÖRGY Ernő: *A követelések engedményezése és leszámítolása*. Tébe, Budapest.1928.

Thomas Kadner GRAZIANO (szerk): *Összehasonlító szerződési jog*. Complex Kiadó. Budapest 2012.

MARTINKÓ Károly: *Factoring. A vállalatfinanszírozás Hamupipőkéje*. Saldo. Budapest. 2002.

MENYHÁRD Attila: *Dologi jog*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2007.

Publikációk

CSIZMAZIA Norbert – SÁNDOR István: A bizalmi (fiduciáris) vagyonkezelés modelljei és a Ptk. reformja. In: *PJK* 4., 2002., 10-29.o.

GÁRDOS István: Fiduciárius biztosítékok az új Polgári Törvénykönyvben. In: *Gazdaság és Jog*, 7-8. 2008, 17-24. o.

GÁRDOS Péter.: Az engedményezés az UNCITRAL egyezményben és a készülő új Polgári Törvénykönyvben. In: *Gazdaság és Jog*, 3, 2004., 11-17. o.

GÁRDOS Péter: A tartozásátvállalás mint nováció. In: *Polgári Jogi Kodifikáció* 1., 2005, 3-18. o.

LAYER Zsolt.: A jövőbeni követelések engedményezése mint hitelbiztosíték. In: *Magyar Jog*, 1.,1997, 19-25.o.

LAYER Zsolt – LESZKOVEN László: A fiduciárius engedményezés jogi természetéről. In: *Magyar Jog*, 3.,2002., 13-17. o.

SZABÓ Gábor Zoltán: A visszavásárlási joggal kombinált adásvételi szerződésről. In: *Gazdaság és Jog*, 3. 1998.,14-17. o.

SZABÓ Magdolna: Engedményezés, tartozásátvállalás. *Cégvezetés*, 20. 1999.(forrás: <http://cegvezetes.hu/1999/11/engedmenyez-es-tartozas-atvallas/>)

Bírósági döntések

BH 1993. 95.

BH 1993. 114.

BH 1993. 446.

BH 1996. 31.

BH 1996. 32.

BH 1996. 380.
BH 1997. 449.
EBH 2001. 439.
BH2001. 489.
BH2002. 3.
BH 2004. 1025
BH 2005. 16
BH 2007. 194
BDT2009. 2090